

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ
ΣΤΕ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
καθ. Εισαγωγής

Η εργασία αυτή αφιερώνεται στην Μητέρα μου,
Στον Κώστα και στη Φανή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : Η ΙΣΟΤΗΤΑ.....	5
1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ	5
2. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.....	7
3. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΤΑ ΝΟΜΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ	
 ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	15
1. ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΕΣ	
.....	15
2. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ.	18
3. ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ	
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ – ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ	
ΕΥΘΥΝΕΣ.	21
4. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	23
5. ΑΜΕΣΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ – ΑΡΧΗ	
ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ	25
6. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ	
ΙΣΟΤΗΤΑΣ.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗ	
 ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	31
1. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΣΥΖΥΓΟΣ.....	31
2. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ.....	34
3. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΤΗΣ ΧΩΡΟ	37
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	45

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Τρίτη χιλιετία μας βρίσκει σε μια πορεία μετάβασης από την κοινωνία προς την κοινωνία της πληροφορικής γνώσης των επιστημονικών επιτευγμάτων, του αυτοματισμού, της κυβερνητικής, των τραπεζών γνώσης, της ρομποτικής τεχνολογίας, και της χρησιμοποίησης τους στην παραγωγή (ρομπότ). Όλα παίρνουν μια νέα τροπή αντικειμενικά, πάνω στις σχέσεις και τις καταστάσεις.

Σήμερα είμαστε ενταγμένοι όλοι σε μια μεταμοντέρνα κοινωνία της οποίας την πορεία καθορίζει η αγορά, η οποία παγκοσμιοποιείται ραγδαία, προκαλώντας διευρυνόμενες ανισότητες (γεωγραφικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές, φυλετικές). Αιματηρές συγκρούσεις, μετακινήσεις πληθυσμών, πλήρης υποβάθμιση ολόκληρων περιοχών.

Με τα δεδομένα αυτά που κυριαρχούν αλλάζουν οι συνθήκες διαβίωσης και τα κοινωνικά πρότυπα (μοντέλα) των παλαιότερων κοινωνιών. Ενώ συγχρόνως δημιουργούνται νέα πρότυπα εργασίας, δημιουργίας και ζωής.

Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα να βρίσκουν τον άνθρωπο πιο μοντέρνο και πιο εξελιγμένο στην νέα τάξη πραγμάτων και να δημιουργούνται νέα πρότυπα εργασίας, δημιουργίας και ζωής.

Η μετάβαση των παλαιότερων κοινωνιών σε κοινωνίες μεταμοντέρνες και ποιοτικά εξελιγμένες, καταλαβαίνουμε ότι πολλά σημερινά πράγματα θα είναι διαφορετικά διαμορφωμένα σε σχέση με τις παλαιότερες κοινωνίες.

Στα πλαίσια αυτά θα εξετασθεί αυτήν την χρονική στιγμή:

«Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ» μέσα από το πρίσμα των υπερασύγχρονων μεταμοντέρνων κοινωνιών.

Η μετάβαση των παλαιότερων κοινωνιών σε κοινωνίες μεταμοντέρνες και ποιοτικά εξελιγμένες διαμορφώνουν μια νέα τάξη πραγμάτων στις μεταξύ των δύο φύλων σχέσεις .

Όλα τα παραπάνω ήταν μια σύντομη αναφορά σχετικά με την πορεία και εξελικτική μετάβαση της γυναίκας προς την εκπλήρωση **ισότητας των δυο φύλων**. Να είναι δηλαδή η γυναίκα ισότιμη με τον άντρα και να μπορεί να έχει ελεύθερη βούληση και όχι εξαρτώμενη.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να εξετασθεί το κοινωνικό αυτό πρόβλημα της ισότητας των δύο φύλων και να περιγραφεί το μοντέλο της μεταμοντέρνας κοινωνίας, από την στιγμή που με το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης και δικαιωμάτων, οι γυναίκες ανεξαρτητοποιήθηκαν και απέκτησαν πλέον ελεύθερη βούληση. Θα εξετασθεί επίσης η μεταπήδηση της γυναίκας από τον ιδιωτικό χώρο της (το σπίτι της), στον δημόσιο χώρο της (στην εργασία της).

Το θέμα της εργασίας, όπως υποδηλώνει και ο τίτλος της είναι « **Η ισότητα των δυο φύλων στην Ελλάδα ως κοινωνικό πρόβλημα** » και διακρίνεται σε τρία κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην **Ισότητα** και υποδιαιρείται στην:

- 1) έννοια της ισότητας
- 2) ισότητα και απασχόληση
- 3) ισότητα και κοινωνική πολιτική

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται **στα νομικά πλαίσια της ισότητας και της κοινωνικής πολιτικής** και υποδιαιρείται στα:

- 1) προοδευτική κοινωνική πολιτική και νομοθεσίες
- 2) διεθνείς εξελίξεις και ελληνική στασιμότητα
- 3) ισότητα ευκαιριών και μεταχείρισεως για τους εργαζόμενους – εργαζόμενοι με οικογενειακές ευθύνες.
- 4) αναγκαιότητα της κοινωνικής πολιτικής και ισότητα
- 5) άμεσοι στόχοι της κοινωνικής πολιτικής – αρχή της ισότητας.

Ενώ το **τρίτο κεφάλαιο** αναφέρεται **στην ισότητα των δυο φύλων στην σημερινή ελληνική οικογένεια** και εξετάζει την:

- 1) Ελληνίδα σύζυγο
- 2) Ελληνίδα μητέρα
- 3) Ελληνίδα στον εργασιακό της χώρο.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας είναι η έμμεση μέθοδος της βιβλιογραφικής έρευνας .

Θεωρώ ότι η πραγμάτωση της φωτίζει ορισμένες πλευρές του κοινωνικού αυτού προβλήματος της ισότητας των δυο φύλων και βοηθά στη πληρέστερη κατανόηση του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : Η ΙΣΟΤΗΤΑ

1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η **ισότητα** ως αρχή διατυπώθηκε για πρώτη φορά στην διακήρυξη της ανεξαρτησίας των Αγγλικών αποικιών της Β Αμερικής του Ιουλίου του 1776 και ήταν επηρεασμένη από τις αντιλήψεις των φιλοσόφων της εποχής Lock & Rousso . Ότι «όλοι οι άνθρωποι γεννήθηκαν ίσοι» . Η αρχή της ισότητας βρήκε τελειότερη έκφραση στην διατύπωση της συντακτικής συνέλευσης της Γαλλίας όπου πρώτο άρθρο της διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη αναφέρεται : «οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι και ίσοι στα δικαιώματα» .

Το «κοινωνικό συμβόλαιο» απετέλεσε τον πρόδρομο αυτής της διατύπωσης . Τον Ιούνιο του 1793 η εθνική σύνοδος της Γαλλίας με πρόταση του Ροβεσπιέρου διατύπωσε ως εξής την αρχή της Ισότητας «όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι από την φύση τους μπροστά στον νόμο». Στην φράση αυτή εκτός από την αρχή της ισότητας διακηρύσσεται και η αρχή της ισοπολιτείας .

Έκτοτε στα συντάγματα όλων των πολιτισμένων κρατών η συγκεκριμένη αρχή περιέχεται σε σχετική διάταξη .Η αρχή της ισονομίας διατυπώθηκε σε όλα τα Ελληνικά συντάγματα από την σύσταση του ελληνικού κράτους .Όμως η αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών κατοχυρώνεται ρητά για πρώτη φορά συγκεκριμένα στο άρθρο 4§2 του συντάγματος του 1975 αναφέρεται «οι Έλληνες και Έλληνιδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις».(**Γιαρένη Ιωάννα , 2004 ,σελ.37**). Η αρχή αυτή απαγορεύει την δημιουργία άνισων καταστάσεων με κριτήριο την διαφορά φύλου καθώς και την διαφοροποίηση των επιμέρους

δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών τόσο μεταξύ τους , όσο και έναντι της πολιτείας .(στο ίδιο, σελ.39).

Εφόσον η ισότητα αφορά τόσο στους άντρες όσο και στις γυναίκες και τους κάνει να έχουν ίση μεταχείριση ,ίσα δικαιώματα και ίσες ευκαιρίες και ενώ σε επίπεδο νομικό τα δικαιώματα αυτά έχουν «κατακτηθεί» ανακύπτει το ερώτημα .

(Εάν η **ισότητα** βρίσκει ουσιαστικό αντίκτυπο στις σχέσεις των δύο φύλων .) (Υδρόγειος , τόμος Ζ' ,σελ.311) .

Αξίζει σε όλα τα παραπάνω να σημειώσουμε κάποια σοφά λόγια του Μαχάτμα Γκάντι:

«Η πραγματική πηγή των δικαιωμάτων είναι το καθήκον.

Αν όλοι εκπληρώνουμε τα καθήκοντα μας,θα είναι εύκολο να επιτύχουμε το σεβασμό των δικαιωμάτων μας.

Αν παραμελώντας τα καθήκοντα μας,διεκδικούμε τα δικαιώματα μας,θα μας διαφύγουν.

Σαν τους φωσφορισμούς,που όσο περισσότερο τους κνηγάμε τόσο περισσότερο ξεμακραίνουν από εμάς.» ».(Γιαρένη Ιωάννα , 2004 , σελ.9).

2. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Η συμμετοχή της γυναίκας στην παραγωγική διαδικασία, στην απασχόληση εκτός αλλά και εντός του σπιτιού ήταν κάτι που θεωρούνταν δεδομένο στις αγροτικές κοινωνίες. Η γυναίκα αγρότισσα για χιλιάδες χρόνια, δούλευε στα χωράφια, εξίσου σκληρά με τον άντρα, χωρίς ποτέ να αμφισβητήσει τον ρόλο για τον οποίο, από μικρό κορίτσι "εκπαιδευόταν" δηλαδή τον ρόλο της υποταγής και υπακοής, που η ίδια η μοίρα της προκαθόριζε. Δεν μπορούσε καν να διανοηθεί ότι θα ήταν δυνατόν να συμμετέχει ή να εκφέρει άποψη για οποιοσδήποτε οικονομικές ή άλλες αποφάσεις σχετικά με υποθέσεις του σπιτιού, για τις οποίες άλλωστε ο μόνος αρμόδιος ήταν ο σύζυγος της. Η κυριαρχούσα κοινωνική αντίληψη την κατέτασσε στο επίπεδο των ζωντανών του σπιτιού και τελικά η αξία της ήταν ανάλογη της χρησιμότητας και παραγωγικότητας της.

Η εργασία της γυναίκας διαχωρισμένη πια από την κατοικία είναι ταυτισμένη με την έκρηξη της βιομηχανικής επανάστασης και την εισβολή των μηχανών στην παραγωγή, οπότε τα εργοστάσια για να λειτουργήσουν απαιτούσαν εργατικό δυναμικό άφθονο και φθινό. Το βρήκαν στο πρόσωπο των γυναικών. Πρόσωπα τα οποία ήταν θύματα άγριας εκμετάλλευσης, άθλιων συνθηκών εργασίας, εξουθενοτικών ωραρίων και απαράδεκτων οικονομικών όρων εργασίας. Τα οποία οδήγησαν την κοινωνία στην ανάγκη να θεσπιστούν οι πρώτες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας. Το εργατικό δίκαιο δηλαδή γεννήθηκε απ' την ανάγκη να περιοριστεί η αχαλίνωτη εξουσία των ιδιοκτητών, των νέων μέσων παραγωγής, με παράλληλη αντιμετώπιση της απειλής ενδεχόμενων κοινωνικών αναταραχών. Αξιζεί να σημειωθεί ότι μαζικές αλλαγές στην παραγωγή είχαμε με την έκρηξη του Α' παγκοσμίου πολέμου.

Η γυναικεία απασχόληση τέθηκε σε νέες βάσεις κυρίως μεταπολεμικά μείωση του αντρικού εργατικού δυναμικού μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη και κατά συνέπεια πολλαπλασιασμός των θέσεων εργασίας αλλαγή της δομής της οικονομίας και η εξασθένηση της κοινωνικής κατακραυγής έδωσαν νέες ευκαιρίες στην γυναικεία απασχόληση.

Παράλληλα παρατηρείται και αύξηση των δυνατοτήτων που επέτρεψαν στις γυναίκες την έξω-οικιακή τους εργασία. Και οι λόγοι που οδήγησαν στην αύξηση αυτών των δυνατοτήτων είναι:

A) Η απόκτηση λιγότερων παιδιών, γεγονός, που οδήγησε στην γρηγορότερη « Απελευθέρωση της γυναίκας», λόγω της ελάττωσης του βιολογικού της ρόλου η γυναίκα ένιωσε την ανάγκη να συμμετάσχει ενεργά στην κοινωνικοοικονομική και πνευματική ζωή της κοινωνίας σε όλους τους τομείς.

B) Η βελτίωση της φυσικής κατάστασης και της υγείας των γυναικών λόγω της ανόδου του βιοτικού επίπεδου.

Γ) Η δημιουργία υπηρεσιών, σημαντικών για μια εργαζόμενη γυναίκα, όπως είναι οι βρεφονηπιακοί σταθμοί και τα νηπιαγωγεία.

Δ) Η άνοδος του πνευματικού επίπεδου των γυναικών,ως απόρροια της ευρύτερης πια συμμετοχής τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επίπεδου

E) Η τάση ενοποίησης των σπουδών εξάλειψης της παραδοσιακής διάκρισης σε αντρικά και γυναικεία επαγγέλματα.

ΣΤ) Η εξοικονόμηση του χρόνου λόγω της απλοποίησης και μείωσης των οικιακών εργασιών ως συνέπεια της σύγχρονης τεχνολογίας καθώς και λόγω της συμμετοχής πολλών αντρών σε αυτές.

Πέραν όμως από τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες της γυναικείας απασχόλησης αυξήθηκαν και τα κίνητρα να μπει η γυναίκα στην αγορά εργασίας. Η γυναίκα απέκτησε επιθυμίες ‘ επιθυμία διεξόδου από την απομόνωση, την ανία και την απάθεια της οικιακής ρουτίνας.

Εξάλλου και η ίδια καταναλωτική κοινωνία ωθεί τις γυναίκες στην αγορά εργασίας, καθώς δημιουργεί αυξημένες ανάγκες στην οικογένεια που είναι δύσκολο να καλυφθούν από το εισόδημα ενός μόνο μέλους της, κοινώς του συζύγου.

Όμως η υφιστάμενη κατάσταση σχετικά με την γυναικεία εργασία κάθε άλλο παρά ρόδινη είναι.

Σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO, οι γυναίκες σε ολόκληρο τον πλανήτη μας επιτελούν τα 7/10 περίπου της συνολικής εργασίας, και οι άντρες τα υπόλοιπα 3/10. Ωστόσο οι άντρες κατέχουν τα 99% των ακινήτων στον κόσμο. Υπάρχει λοιπόν και αυτή η καθαρά υλική οικονομική φάση στην αντίθεση ανάμεσα στα δυο φύλα. Πάγιο και παραδοσιακό φαινόμενο, ότι οι πλούσιοι και οι φτωχοί χωρίζονται κατά φύλο.

Στην μεταβατική εποχή που διανύουμε από τη βιομηχανική στην μεταβιομηχανική κοινωνία, με την οικονομική κρίση, και την κρίση απασχόλησης που συνδέεται και με την εισαγωγή νέας τεχνολογίας, παρουσιάζεται επιπλέον η λεγόμενη (νέα φτώχεια). Ξανάρχεται λοιπόν και ξαναχτυπάει η φτώχεια εκεί που πιστεύουμε ότι ήταν ένα φαινόμενο ξεπερασμένο και ανεπίστρεπτο, τουλάχιστο για τα κράτη του βιομηχανικού κέντρου, όπως είναι τα κράτη μέλη των ευρωπαϊκών κοινοτήτων.

Συμφώνα με σχετικές μελέτες της Ε.Ο.Κ., οι γυναίκες είναι κυρίως αυτές που πλήττονται από την προσφάτως ενσκήψασα φτώχεια.. Οι γυναίκες μαζί με τα παιδιά τους βεβαία, δεδομένου, ότι αυξάνει και πληθαίνει ανά την Ευρώπη ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών «με αρχηγό οικογένειας» την γυναίκα, μόνη της πλέονΟι γυναίκες αποκτήσανε πολλά δικαιώματα όπως το δικαίωμα της ψήφου, και την ισότητα στις εργασιακές σχέσεις «την ψήφο την αποχτήσαμε και μας βγήκε για να μην πω βεβαία άχρηστη, πάντως όχι χρήσιμη για την ώρα

και το δικαίωμα για ισότητα στην αμοιβή και ακόμα περισσότερο, ισότητα στις εργασιακές σχέσεις ,το έχουμε πλέον σήμερα στην Ελλάδα όπως και σε όλα τα κράτη-μέλη των ευρωπαϊκών κοινοτήτων». Και ενώ τύποις -σε επίπεδο νομικό –αυτά τα δικαιώματα έχουν «κατακτηθεί» ,όπως συνηθίζεται να λέγεται , στην πράξη η οικονομική κατάσταση ενός μεγάλου αριθμού γυναικών ,αντί να βελτιώνεται πλησιάζοντας εκείνη των αντρών, χειροτερεύει. Φτωχαίνουν φαίνεται και δεν πλουταίνουν οι γυναίκες, παρά τις πολυμνημένες κατακτήσεις και την έλευση της μεταμοντέρνας κοινωνίας ορό που τον χρησιμοποιώ αυτήν την εισαγωγή ,μια και είναι της μόδας, χωρίς να το αναφέρουμε όπως θα έπρεπε».(Κραβαρίτου Γ. , 1989 ,σελ. 25) .

Η χρήση και επέκταση των νέων τεχνολογιών στην αγορά εργασίας έχει ως συνέπεια την μείωση του απαιτούμενου ανθρώπινου δυναμικού αφού οι άνθρωποι αντικαθίστανται από τις μηχανές . Έτσι ένας μεγάλος αριθμός ειδικευμένων εργαζομένων αχρηστεύεται όπως ακριβώς αχρηστεύονται και τα μηχανήματα παλιάς τεχνολογίας .

Μια άλλη συνέπεια είναι ότι η επέκταση των νέων μορφών εργασίας, που δημιουργεί μια νέα κατηγορία εργαζομένων οι οποίοι απασχολούνται σε προστατευμένες εργασίες. Πρόκειται για τους εργαζόμενους που δεν έχουν πλήρες ωράριο, παίρνουν μικρή αμοιβή, δεν έχουν κατά κανόνα την δυνατότητα να ασκήσουν τα συλλογικά και συνδικαλιστικά τους δικαιώματα, δεν έχουν πλήρη τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης:όπως για παράδειγμα το επίδομα ασθενείας, άδειες, επίδομα ανεργίας, δικαίωμα για σύνταξη. Και επιπλέον δεν έχουν δυνατότητα επαγγελματικής καριέρας αφού η εργασιακή τους σχέση είναι κατά κανόνα πρόσκαιρη.

Και βέβαια δεν είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς σε ποιο φύλο ανήκει η πλειονότητα των « part time” εργαζομένων.

Δυστυχώς η εισαγωγή της νέας τεχνολογίας και η ευκαμψία που τη συνοδεύει οδηγούν σε μια βαθύτερη αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων, κατά τρόπο που ενισχύουν τις προϋποθέσεις της οικονομικής εξάρτησης και της φτώχειας των γυναικών.

Είναι πολύ χαρακτηριστική μια έρευνα που έγινε στην Γερμανία στον τριτογενή τομέα και έδειξε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων με σύμβαση εργασίας μειωμένης προστασίας είναι οι γυναίκες.(72% παίρνουν μια αμοιβή που δεν επαρκεί για τα έξοδα ενός σπιτικού,93% έχουν πολύ μικρή ή καθόλου επαγγελματική κατάρτιση και περίπου οι μισές 46%) δεν καλύπτονται από την κοινωνική ασφάλιση.Αυτές οι σχέσεις και συνθήκες εργασίας δεν είναι βέβαια τυχαίες και συμπτωματικές αλλά συνδέονται άμεσα με τον κατά φύλο ιεραρχημένο καταμερισμό της εργασίας, με τις οικιακές ευθύνες και αρμοδιότητες των γυναικών, την ανατροφή των παιδιών ή τη φροντίδα των ηλικιωμένων γονέων .(Κραβαρίτου Γ. , 1989 ,σελ. 26-27) .

Η νέα τεχνολογική εποχή στην οποία έχουμε εισέλθει , πέρα από τα προαναφερθέντα εισάγει και μια σειρά καινοτομιών στην οργάνωση της εργασίας .Έτσι η χρησιμοποίηση του «εργατικού δυναμικού» μέσα στα πλαίσια των υπερσύγχρονων μονάδων παραγωγής τείνει να δημιουργήσει δυο τουλάχιστον βασικές κατηγορίες εργαζομένων , σαφώς διαφοροποιημένες . Η πρώτη αφορά σε ένα μικρό πυρήνα μισθωτών με εξαιρετικά υψηλή και πολυδιάστατη κατάρτιση οι οποίοι έχουν την δυνατότητα να την εμπλουτίζουν μέσα στην επιχείρηση .

Αυτή η νέα «εργατική αριστοκρατία» δεν απαιτείται βέβαια να ανήκει σε ορισμένο φύλο .

Η δεύτερη κατηγορία αφορά σε έναν μεγάλο αριθμό εργαζομένων που δεν ανήκουν στον προαναφερθέντα «σκληρό πυρήνα» .

Οι μισθωτοί αυτοί θα εκτελούν απλούστερες εργασίες δεν θα χρειάζονται σπουδαία κατάρτιση , θα παίρνουν χαμηλές αμοιβές και δεν θα έχουν μόνιμη θέση εργασίας .

Οι συνέπειες όμως αυτών των αλλαγών πέρα από τις γυναίκες (που είναι ίσως τα πρώτα θύματα) πλήττουν αυτήν την ίδια την εργατική τάξη στο σύνολο της και υποθάλλουν την πολυδιάσπασή της καθιστώντας την έτσι εξαιρετικά τρωτή , αφού δεν έχει μάθει ούτε η ίδια ούτε τα συνδικάτα της να αντιδρούν συλλογικά μέσα στα νέα αυτά σχήματα .

3. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η κατοχύρωση της ισότητας ανάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες από περίλαμπρα νομικά κείμενα όπως το Σύνταγμα του 1975, οι σχετικές διεθνείς συμβάσεις, ή το δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει τους όρους και τις δυνατότητες για την υλοποίηση της αρχής της ισότητας. Τούτο είναι δυνατόν μόνο αν ασκηθεί μία κοινωνική πολιτική, που θα πραγματώσει την απαραίτητη κοινωνική υποδομή και θα απαλλάξει τη γυναίκα από τις αποκλειστικές δουλειές του «φυσικού» της προορισμού, δηλαδή την οικιακή εργασία και το μέγλωμα των παιδιών.

Πράγματι στη χώρα μας, η καθυστέρηση στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, που εκφράζεται π.χ. με την ανεπαρκή πρόνοια και υποδομή για τη φροντίδα και τη φύλαξη μικρών παιδιών αλλά και των γερόντων και σοβαρά ασθενών ή την έλλειψη σταθμών διημερεύσεως όπου μπορούν να παραμένουν τα παιδιά που τελειώνουν το σχολείο μέχρι να επιστρέψουν οι γονείς από την εργασία τους, ή υπηρεσιών που να φροντίζουν τα γεύματα των παιδιών αλλά και των εργαζομένων στους τόπους της δουλειάς, έχει σαν αποτέλεσμα να μεταφέρονται στους ώμους των Ελληνίδων γυναικών, δουλειές και «λειτουργίες» που κανονικά έπρεπε να αποτελούν έργο της κοινωνικής πολιτικής. Οι Ελληνίδες λοιπόν, επιτελούν έργο, που σε άλλα κράτη, όπως είναι τα εταιρικά μας κράτη – μέλη της ΕΟΚ, αλλά και τα γειτονικά πρώην σοσιαλιστικά κράτη, είναι αντικείμενα της κοινωνικής τους πολιτικής. Η εργασία αυτή είναι δηλαδή κατά πολύ κοινωνικοποιημένη και παρέχεται από υπηρεσίες στελεχωμένες με άντρες και γυναίκες, που αμείβονται για την δουλειά που κάνουν, είναι επίσης ασφαλισμένοι και κάποια μέρα θα συνταξιοδοτηθούν.

Στην χώρα μας αντιθέτως , την εργασία αυτή την παρέχουν «δωρεάν» οι γυναίκες.Κυρίως οι γυναίκες , που θεωρείται ότι ασχολούνται με τα «οικιακά» , εργάζονται όμως πολύ περισσότερο από το συμβατικό ωράριο και φυσικά δεν αμείβονται.Είναι προφανές , ότι στην χώρα μας η υποανάπτυξη και τα κενά της κοινωνικής πολιτικής καλύπτονται από την μη αναγνωρισμένη και ελλιπώς αμειβόμενη εργασία των γυναικών.Και αυτή η υπανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής , αντιστοιχεί στην υπανάπτυξη των ικανοτήτων και της προσωπικότητας της εγκλωβισμένης στα «οικιακά» ελληνίδα.

Η συσχέτιση ωστόσο , της ανεπαρκούς ή ανύπαρκτης συλλογικής κοινωνικής υποδομής και πολιτικής , για το παιδί , τους γέροντες ή τους αναπήρους και την «οικιακά» εργασία των γυναικών , δεν αποτελεί μια από τις γωνίες προσέγγισης της σχέσης ανάμεσα στην κοινωνική πολιτική και ισότητα.(**Κραβαρίτου Γ. , 1991 ,σελ. 27 – 30).**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΤΑ ΝΟΜΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1. ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΕΣ

Πράγματι , σχετικά νωρίς , και ενώ η έξοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας δεν ήταν ακόμη μαζική , ψηφίζεται ο νόμος **ΔΚΘ/1912** «περί προστασίας γυναικών και ανηλίκων» , που δίνει στις γυναίκες εργάτριες (μόνο) δικαίωμα άδειας τοκετού οχτώ συνολικά εβδομάδων και απαγορεύει την οριστική αντικατάσταση τους , δηλαδή την απόλυση τους , σ' αυτό το διάστημα. Το **1920** θα σπύσει η χώρα μας να κυρώσει , με το **ν.2274** την υπ' αριθ.3 διεθνή σύμβαση της Ουάσιγκτον «για την απασχόληση των γυναικών πριν και μετά τον τοκετό» , που επεκτείνει την προστασία σε όλες τις εργαζόμενες στον ιδιωτικό , είτε στον δημόσιο τομέα , εκτός αυτών που απασχολούνται σε επιχειρήσεις οικογενειακές. Η άδεια επεκτείνεται σε έξι εβδομάδες πριν (με πιστοποιητικό γιατρού) και έξι μετά τον τοκετό , δεν επιτρέπεται η απόλυση τους κατά το διάστημα της απουσίας από την εργασία τους λόγω άδειας τοκετού και έχουν δικαίωμα αποζημίωσης για τη συντήρηση της μητέρας και του παιδιού.

Η εφαρμογή της σύμβασης αυτής δεν ήταν και τόσο εύκολη και η πλήρης εφαρμογή της , αν τούτο έγινε ποτέ , άργησε πολύ να πραγματοποιηθεί. Δεν ήταν μόνο οι αυθαίρετες απολύσεις εγκύων γυναικών αλλά κυρίως η «αδυναμία» παροχής επιδόματος μητρότητας και δωρεάν ιατρικών φροντίδων , που προβλέπει η σύμβαση , λόγω ανυπαρξίας ασφαλιστικού φορέα. Μετά την ίδρυση του ΙΚΑ παίρνουν το επίδομα μητρότητας μόνο αν το προβλέπει ο ασφαλιστικός τους φορέας.

Το 1920 με τον νόμο 2275 κυρώνεται η υπ'αριθμόν 4 διεθνής σύμβαση «για την νυχτερινή εργασία των γυναικών». Ήδη κατά το **άρθρο 6 του ΔΚΘ του 1912** απαγορεύεται η χρησιμοποίηση γυναικών προ της 5^{ης} πρωινής και μετά την 9^η νυχτερινή. Ωστόσο από καιρού εις καιρόν , ο Έλληνας νομοθέτης, εισάγει κάποιες εξαιρέσεις. Κατά το προεδρικό διάταγμα 4/10.7.1925 οι γυναίκες άνω των 18 ετών μπορούν να εργάζονται όλη τη νύχτα στα εργοστάσια .»(**Κραβαρίτου Γ., 1991,σελ.30-31**).

Όταν μια παραγωγή έχει ανάγκη από εργατικά χέρια και τέτοια χέρια υπάρχουν άφθονα , τότε ο νομοθέτης στέλνει τις γυναίκες στο σπίτι και τους απαγορεύει τις βαριές δουλειές, όπως ο χειρισμός μηχανημάτων της παραγωγής και εναποθέτουν αυτή την δουλειά στους άντρες που είναι πιο δυνατοί και αντέχουν πιο πολύ από τις γυναίκες.

Στα 1920 ωστόσο η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες που σπεύδει και κυρώνει τις διεθνείς συμβάσεις εργασίας όπως ακριβώς θα κάνουν και τα «πεπολιτισμένα» κράτη της Υψηλίου. Οι Έλληνες τότε δεν νιώθουν καμία αμηχανία ή αιδώ για την εξαιρετικά καθυστερημένη κοινωνική τους νομοθεσία , όπως ενδεχομένως να συμβαίνει σήμερα : αντίθετα ήταν υπερήφανοι για την προοδευτική εργατική νομοθεσία τους ασχέτως, αν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της, δεν ήταν τόσο εξασφαλισμένες.

Το κακό είναι πως από την εποχή εκείνη μέχρι σήμερα δεν έχουμε κάποια ουσιαστική και ριζική αλλαγή και βελτίωση στο νομικό καθεστώς της εργαζόμενης Ελληνίδας , κυρίως στον ιδιωτικό τομέα.

Ο ΔΚΘ του 1912 , ισχύει ακόμη σήμερα , καθώς επίσης και οι διεθνείς συμβάσεις 3,4. Βέβαια νέοι νόμοι θα ψηφιστούν για να ρυθμίσουν καλύτερα λ.χ. τη νυχτερινή εργασία των γυναικών , όπως ο **νόμος 3924 του 1959** , που προβλέπει αρκετές παρεκκλίσεις στην απαγόρευση της νυχτερινής δουλειάς για τη γυναίκα (πρόκειται για τη

διεθνή σύμβαση υπ' αριθ. 89) ή νόμοι που ρυθμίζουν και βελτιώνουν κάπως το επίδομα κυοφορίας και λοχείας , όπως ο **ν. 1846 του 1951** ή ο **ν.549 του 1977** , που προβλέπει συμπληρωματική παροχή.

Ωστόσο η ελληνική νομοθεσία που δείχνει και τη στάση την οποία παίρνει το κράτος και η κοινωνική του πολιτική στα προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας θα μείνει βασικά στάσιμη.(Στο ίδιο , σελ.32).

2. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ.

Ενώ η προσέγγιση , οι συζητήσεις και η διεθνής νομοθεσία στα προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας και μητέρας , καθώς και η σχετική νοοτροπία και αντίληψη , έχουν περάσει από τρεις τουλάχιστο φάσεις , η Ελλάδα βρίσκεται ακόμη στην **πρώτη**.

Η **πρώτη φάση** ήταν η φάση του προστατευτισμού αλλά και μίας απλοϊκής αντίληψης για τη γυναικεία εργασία και την μητρότητα . Εκφράζεται λ.χ. από την **υπ' αριθμ.3** διεθνή σύμβαση εργασίας η οποία αντιμετώπισε την εργαζόμενη γυναίκα και την μητρότητα της κατά τρόπο απλό και ίσως στενόκαρδο , της εξασφάλισε τη δυνατότητα να επιτελέσει το έργο της αναπαραγωγής και κάποιο μικρό εισόδημα όχι πάντα εξασφαλισμένο για το σύντομο χρονικό διάστημα που θα ήταν εκτός της παραγωγής. Ο διεθνής οργανισμός εργασίας θα «τελειοποιήσει» τις διατάξεις αυτές με την επόμενη αναθεωρητική σύμβαση του 1952 για την προστασία της μητρότητας , η οποία είναι κάπως πιο γενναιόδωρη . Είναι η **υπ' αριθμ.103** διεθνής σύμβαση που αφορά ένα μεγαλύτερο αριθμό γυναικών , μεταξύ των οποίων και τις εργαζόμενες στην γεωργία , προβλέπει δικαίωμα αδείας δώδεκα τουλάχιστο εβδομάδων και τα δικαιώματα για πλήρη και υγιεινή συντήρηση και ιατρική περίθαλψη με ελεύθερη εκλογή γιατρού , καθώς και δικαίωμα διακοπής , για να θηλάζει το παιδί της , με ελαστική ρύθμιση και συνυπολογισμού του χρόνου θηλασμού ως χρόνου εργασίας . Προβλέπει ακόμη ότι ο εργοδότης δεν έχει το δικαίωμα να απολύσει τη γυναίκα κατά τη διάρκεια που βρίσκεται σε άδεια τοκετού. Ίσως αυτή η διάταξη να είναι ο κύριος λόγος που η σύμβαση αυτή δεν έτυχε κυρώσεως από την χώρα μας .

Την ίδια τύχη είχε και η σύμβαση **υπ' αριθμ.100** «περί ισότητας αμοιβής μεταξύ αρρένων και θηλέων εργαζομένων δι'εργασίαν ίσης αξίας», του 1951 , που θα κυρωθεί από την Ελλάδα μόλις το 1975.

Η σύμβαση του **1952** διέπεται όμως βασικά από το ίδιο πνεύμα με το νόμο ΔΚΘ του 1912 , σαν να εξαντλούνται τα προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας με τη γέννα του παιδιού , τον αποθηλασμό του , και το σεβασμό του δικαιώματος της για εργασία . Η ανατροφή του παιδιού ή των παιδιών , η φροντίδα του σπιτιού , οι αρρώστιες του παιδιού , οι οικογενειακές ευθύνες και υποχρεώσεις αγνοούνται παντελώς .

Τα ιδιαίτερα και γενικότερα προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας θα γίνουν ωστόσο περισσότερο αντιληπτά στα μέσα της δεκαετίας του ' 70 και θα εκφραστούν από τη διεθνή σύμβαση 123 «για την απασχόληση των γυναικών που έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις .»

Παρά την εξέλιξη των αντιλήψεων του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας για τα προβλήματα της ισοτιμίας των δικαιωμάτων της , η βασική αντίληψη ότι η γυναίκα είναι εκείνη που επωμίζεται τις οικογενειακές ευθύνες , εντούτοις παραμένει. Ο αντίκτυπος και η επίδραση της συστάσεως αυτής στη χώρα μας , αν και οριοθετεί τη δεύτερη φάση στην εξέλιξη του τρόπου αντιμετώπισης της εργαζόμενης γυναίκας και των προβλημάτων της , ήταν μάλλον δίχως ιδιαίτερη σημασία .

Ωστόσο την ίδια χρονιά , το **1965** , στην Ελλάδα , το προσχέδιο εργασίας προτείνει το δικαίωμα για τις εργαζόμενες νοικοκυρές που εργάζονται πάνω από 40 ώρες την βδομάδα , να μπορούν να λείπουν μια φορά το μήνα , από την εργασία τους « δια την εκτέλεσιν των οικιακών εργασιών» , χωρίς να χάνουν εντελώς την αμοιβή τους . Η διάταξη αυτή , που δεν ευοδώθηκε και δεν έγινε ποτέ νόμος , εκφράζει το νέο πνεύμα αντιμετώπισης της εργαζόμενης γυναίκας , εκτός από τη δουλειά της ,

έχει φυσικά και τις δουλειές του σπιτιού . Είναι η γυναίκα που έχει οικογενειακές υποχρεώσεις και πρέπει να βοηθηθεί ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει στο διπλό της ή τριπλό της - **εργαζόμενη , νοικοκυρά – σύζυγος , μητέρα – ρόλο .**

Ακόμη δεν έχει διαμορφωθεί η αντίληψη ότι η οικιακή εργασία , οι οικογενειακές ευθύνες και το μέγαλωμα των παιδιών θα μπορούσε να αφορά και να μοιράζεται ανάμεσα στη γυναίκα και τον άντρα , τουλάχιστο για να μην ασχοληθούμε με την κοινωνικοποίηση αυτών των εργασιών .

Αυτή η αντίληψη θα κυριαρχήσει κατά την Τρίτη φάση της αντιμετώπισης της εργασίας των γυναικών που σήμερα διανύουμε , και εκφράζεται πολύ ωραία από τη σύμβαση και η σύσταση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας . (Στο ίδιο , σελ 32-34).

3. ΙΣΟΤΗΤΑ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ – ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΕΥΘΥΝΕΣ.

Το γυναικείο κίνημα που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες πολιτείες στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές του '70, γονιμοποίησε σε μεγάλο βαθμό, τις νέες ιδέες για τη θέση της γυναίκας και κυρίως το ότι οι οικογενειακές ευθύνες αφορούν και τον άντρα, άλλα και την κοινωνία ολόκληρη, και δε χρεώνεται στις υποχρεώσεις της γυναίκας λόγω ορισμένων βιολογικών της λειτουργιών. Αλλά και οι ανάγκες της αγοράς και οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις έχουν και αυτές το μερίδιό τους στην εξέλιξη των αντιλήψεων. Εργασίες που κάποτε χαρακτηρίζονταν ως ανθυγιεινές και επικίνδυνες, η τεχνολογική εξέλιξη τις κατέστησε απλές και ακίνδυνες. Και η τάση άλλωστε για μείωση του ενεργού πληθυσμού στις χώρες του κεφαλαιοκρατικού κέντρου, ύστερα από την περίφημη « δημογραφική επανάσταση », δημιουργεί μακροπρόθεσμα την ανάγκη της άσκησης πάλαι ποτέ αντρικών επαγγελμάτων από τις γυναίκες.

Στον τόπο μας οι νέες αυτές αντιλήψεις εκφράστηκαν σε ορισμένες διατάξεις του νομοσχεδίου που πρότεινε η ομάδα εργασίας με πρόεδρο τον καθηγητή Ι.Δεληγιάννη στο υπουργείο κοινωνικών υπηρεσιών « για την προστασία της μητρότητας και τη διευκόλυνση των εργαζόμενων γονέων για την ανατροφή και τη φροντίδα των παιδιών τους ». Το νομοσχέδιο προτείνει λ.χ. το δικαίωμα για τον πατέρα ή τη μητέρα ενός παιδιού, που δεν έχει συμπληρώσει τα δυο του χρόνια, σε μειωμένο ωράριο εργασίας κατά δυο ώρες για την φροντίδα του παιδιού. Προτείνει επίσης το δικαίωμα για οποιονδήποτε από τους γονείς ενός βρέφους που εργάζονται σε μεγάλη ιδιωτική επιχείρηση, τράπεζα ή στην κοινή ωφέλεια, εφόσον είναι και οι δυο εργαζόμενοι να πάρει αμέσως μετά τη

λήξη της νόμιμης άδειας της μητέρας , άδεια με αποδοχές , για την ανατροφή του παιδιού , διάρκειας μέχρι δυο ετών . Ο αδειούχος γονέας συνεχίζει να καλύπτεται από τον ασφαλιστικό του φορέα , εφόσον δεν πάψει να καταβάλλει την ασφαλιστική του εισφορά .**Προτείνει** ακόμα το δικαίωμα για οποιονδήποτε από τους γονείς ενός παιδιού που δεν έχει συμπληρώσει τα δέκα του χρόνια , εφόσον βέβαια εργάζεται και ο άλλος γονέας έξω από το σπίτι (με πλήρη απασχόληση ή ως ελεύθερος επαγγελματίας) , να απουσιάζει από την εργασία του για τη φροντίδα του παιδιού του όταν είναι άρρωστο , και όταν αρρωστήσει αυτός που έχει τη φροντίδα του παιδιού (συγγενής , βοηθός , ή να διακόψει ο βρεφικός ή παιδικός σταθμός .) κάποιο μικρό χρονικό διάστημα .

Η πρόταση αυτή δεν ευοδώθηκε και δεν κατατέθηκε στη Βουλή. Είναι όμως προφανής η αναγκαιότητα να ψηφιστεί ένας ανάλογος νόμος και να μη λειτουργήσει μονόπλευρα , δηλαδή τα «δικαιώματα» άδειας να μη χρησιμοποιηθούν κυρίως από τις μητέρες .Η πιστή εφαρμογή βέβαια εξαρτάται τόσο από το επίπεδο των γονέων όσο και από την ύπαρξη και λειτουργία υπηρεσιών μέριμνας για το παιδί που τόσο λείπουν από την χώρα μας .Η ανυπαρξία τους μεταφέρει το βάρος της ανατροφής και της φροντίδας στην οικογένεια και κυρίως στη γυναίκα .

Έτσι , η Ελληνίδα σήμερα βρίσκεται στην εξής ιδιόρρυθμη κατάσταση : ενώ η έξοδος της στην αγορά εργασίας έχει πραγματοποιηθεί και ενώ οι νόμοι της παρέχουν το δικαίωμα για ισότητα , η θέση γενικά που κατέχει στην κοινωνία δεν έχει βελτιωθεί και από ορισμένες απόψεις έχει χειροτερέψει λόγω του διπλού ή τριπλού της ρόλου και της αλλοτριωτικής της εξάρτησης.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι ολοφάνερο πόσο αναγκαία είναι η άσκηση μίας κοινωνικής πολιτικής για να πραγματωθεί , σε ένα στοιχειωδέστατο βαθμό , η αρχή της **ισότητας** που αναγνωρίζει και επαγγέλλεται στη γυναίκα η ίδια η έννομη τάξη .

4. ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μια κοινωνική πολιτική που θα στόχευε στην πραγμάτωση της ισότητας θα πρέπει να κατευθύνει προς την κοινωνικοποίηση των ευθυνών της μητρότητας και της ανατροφής των παιδιών και προς την κοινωνικοποίηση της οικιακής εργασίας . Θα πρέπει , δηλαδή να αναιρέσει τα κύτταρα καταμερισμού εργασίας που έχουν ως αποτέλεσμα τη διαιώνιση των πατριαρχικών δομών της κοινωνίας . Θα πρέπει να εξαλειφθεί π.χ. η ατομική και κατατμημένη οικιακή και μη αμειβόμενη εργασία που παρέχεται από τις γυναίκες , όπως η μαγειρική , το σιδέρωμα και οι λοιπές υπηρεσίες.Αλλά θα έπρεπε κυρίως να κοινωνικοποιηθεί η φροντίδα για το παιδί για τον εξής διπλό λόγο :

« Γιατί το να αφήνεται η φροντίδα και η ανατροφή των παιδιών στην αποκλειστική ευθύνη της μητέρας, δεν τείνει μόνο στο να κατευθύνει προς το περιθώριο της ενεργού κοινωνικής ζωής τις γυναίκες – μανάδες , τείνει και στο να αποκλείσει από το συλλογικό κοινωνικό προβληματισμό την αντιμετώπιση του παιδιού και των αναγκών του « ότι αφορά το παιδί θα έπρεπε να αφορά ολόκληρη την οργανωμένη κοινωνία».Ότι είναι προσωπικό – ή οικογενειακό – είναι δημόσιο και εθνικό ακόμη, πρόβλημα .

Για την επιτυχία αυτού του στόχου δε χρειάζεται μόνο η απαραίτητη κοινωνική συλλογική υποδομή άλλα και ο ιδεολογικός μετασχηματισμός του κρατούντος συστήματος αξιών , σε τρόπο που οι αξίες αυτές να καθρεφτίζουν τη σημερινή θέση της γυναίκας στην παραγωγή και την κοινωνία .

Υπάρχουν αρκετοί πρακτικοί τρόποι για την καταπολέμηση της κρατούσας ιδεολογίας για τη γυναίκα , και τη γυναικεία εργασία αναθεώρηση των σχολικών βιβλίων , λόγου χάρη , που αναπαράγουν

παρωχημένα πρότυπα , επιτροπές για τη διασφάλιση του προτύπου της **ισότητας** στην τηλεόραση , τις εφημερίδες , τον περιοδικό τύπο .

Εκστρατείες συνειδητοποίησης από την τηλεόραση , το ραδιόφωνο και τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο .

Ωστόσο η υπόθεση της πραγματικής ισότητας δεν είναι και τόσο απλή .Για την αναίρεση των πατριαρχικών δομών της κοινωνίας μας σε όλα τα επίπεδα – οικονομικό , κοινωνικό , ιδεολογικό – η πορεία είναι μακρά . Όμως οι μακρινοί αυτοί στόχοι καθόλου δεν εμποδίζουν , αντίθετα φαίνεται να επιβάλλουν μια κοινωνική πολιτική που θα λάβει υπόψη της τα ιδιαίτερα προβλήματα της γυναικείας εργασίας .Και η ανάγκη μιας δυναμικής κοινωνικής πολιτικής είναι σίγουρα πιο έντονη σε χώρες σαν τη δική μας , όπου τα γυναικεία προβλήματα παρουσιάζονται με μεγαλύτερη οξύτητα και καθυστέρηση στη λύση τους.

Ας ληφθεί πάντως υπόψη ότι πρώτον , μια κοινωνική πολιτική που έχει ως μέλημα της την εργασία της γυναίκας δεν αφορά μόνο αυτή την ίδια αλλά το κοινωνικό σύνολο (-έλλειψη κοινωνικής πολιτικής για τη μητρότητα **ίσον** χαμηλό ποσοστό γεννησιμότητας και γήρανση του πληθυσμού) . Μια κοινωνική πολιτική για την ισότητα των δυο φύλων δεν θα πρέπει να αναζητά σήμερα την « άνευ όρων και ορίων » **ισότητα** . Χρειάζεται δηλαδή να ληφθούν υπόψη οι συγκεκριμένες συνθήκες και κυρίως η συλλογική και κοινωνική οργάνωση της χώρας .Η κατάργηση , π.χ. ορισμένων ευνοϊκών διατάξεων υπέρ των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα γυναικών για το ωράριο , δε θα πρέπει να καταργηθούν αν δεν υπάρχει η συγκεκριμένη δυνατότητα του παιδικού σταθμού ή του κέντρου διημερεύσεως . Αλλιώς μπαίνει βέβαια το πρόβλημα της σύνταξης .Ωστόσο το σκεπτικό είναι να μη χειροτερέψει η θέση της γυναίκας λόγω ισότητας και τα ενδεχόμενα « προνόμια » της να μπορεί να τα έχει και ο άντρας , ακόμη και την πρώιμη και μειωμένη σύνταξη .(**στο ίδιο , σελ. 39-41**) .

5. ΑΜΕΣΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ – ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

- Θα πρέπει να χτιστούν παιδικοί σταθμοί , νηπιαγωγεία και κέντρα μέριμνας για τα παιδιά . Να υποχρεωθούν οι μεγάλες κρατικές επιχειρήσεις να διαθέτουν παιδικούς σταθμούς και νηπιαγωγεία , καθώς και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις . Οι μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις με τα πολλά κέρδη θα μπορούσαν – όπως κάνει λ.χ. η Φιάτ στην Ιταλία – να χτίσουν παιδικούς σταθμούς και νηπιαγωγεία σε φτωχές συνοικίες και φτωχές αγροτικές περιοχές .

- Να καταργηθούν οι « προστατευτικές » διατάξεις που δηλώνουν μια παρωχημένη αντίληψη για τη γυναικεία εργασία : ότι τάχα είναι βοηθητική και περιθωριακή , γιατί ο κύριος προορισμός της γυναίκας είναι η τεκνοποίηση και η οικιακή εργασία . Οι διατάξεις αυτές που προφανώς καταπατούν την **αρχή της ισότητας** .

- Να ψηφιστεί επιτέλους ο νόμος για την προστασία της μητρότητας – που επί έτη πολλά παρουσιάζεται με τη μορφή νομοσχεδίου έτοιμου να κατατεθεί χωρίς ποτέ να προλαβαίνει , και οι προτάσεις για τη διευκόλυνση των εργαζόμενων γονέων για την ανατροφή και φροντίδα των παιδιών τους . Ας προσχωρήσει η Ελλάδα στη σχετική σύμβαση και τη σύσταση , που σύνταξε το **1981** ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας , ενθυμούμενη πως κάποτε ήταν από τις πρώτες χώρες που προσυπέγραψαν τις διεθνείς συμβάσεις εργασίας , παρόλο που οι συνθήκες δεν ήταν και τόσο ώριμες .

- Να τεθούν σε λειτουργία , βέβαια οι μηχανισμοί που θα υλοποιήσουν την αρχή της ίσης αμοιβής για ίση εργασία – η επιθεώρηση εργασίας , «αν ήθελε» , θα μπορούσε να συμβάλλει τα μάλα σ' αυτό το πεδίο . Αλλά ας ιδωθεί κιόλας ριζικά το θέμα της επαγγελματικής κατάρτισης και του επαγγελματικού προσανατολισμού των κοριτσιών .

Ας αναμορφωθεί το φορολογικό σύστημα σε τρόπο, που να μην τιμωρεί και αποθαρρύνει τη γυναίκα για την εξωοικιακή της εργασία .

- Να ρυθμιστεί το θέμα της κοινωνικής ασφάλισης των βοηθούντων και μη αμειβόμενων μελών , που αφορά πάνω από μισό εκατομμύριο εργαζόμενες και στην παραγωγή και μη αμειβόμενες γυναίκες .

Τα μέτρα αυτά, που προτείνονται ενδεικτικά , ως στόχοι της κοινωνικής πολιτικής , τα οποία μπορούν να παρθούν «εδώ και τώρα» , δεν έχουν τίποτε το πρωτότυπο ή το προωθημένο .

Συνιστούν άλλωστε , κατά πολύ , υποχρεώσεις που μας επιβάλλει το δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων , το άρθρο 119 της συνθήκης της Ρώμης και οι οδηγίες 75/117 , ίση αμοιβή 76/207, ίση μεταχείριση προς τις οποίες οφείλουμε συμμόρφωση .

Ωστόσο κι αν ακόμη αυτά τα μέτρα φαίνονται (και είναι) μετριοπαθή και ακόμη χειρότερα – προορισμένα να βοηθήσουν την Ελληνίδα να ενταχθεί και να ενσωματωθεί ευκολότερα στον κάθε άλλο πάρα αγγελικό , δημιουργικό ή όμορφο κόσμο της μισθωτής εργασίας και πάλι τέτοια μέτρα κοινωνικής πολιτικής είναι , πιστεύουμε , σημαντικά για την Ελληνίδα . Συνιστούν για την ώρα το μόνο δρόμο ή ατραπός που θα επιτρέψουν την πραγμάτωση της ισότητας , έτσι όπως τουλάχιστο την αντιλαμβάνεται το σύνταγμα και η έννομη τάξη .

Είναι ξεκάθαρο ότι η ισότητα μεταξύ αντρών και γυναικών χωρίς μια κατάλληλη κοινωνική πολιτική δε νοείται και δεν πραγματοποιείται .
(Στο ίδιο, σελ.41-43) .

6. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η αρχή της ισότητας διακηρύσσεται στο άρθρο 4 του συντάγματος όπου αναφέρεται ότι « οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου » και στη συνέχεια « οι Έλληνες και οι Έλληνιδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις » .

Η αρχή της ισονομίας για όλους τους Έλληνες πολίτες είναι αρχή που περιλαμβάνονταν σε όλα τα Ελληνικά Συντάγματα από την Ίδρυση του Ελληνικού κράτους . Συγκεκριμένα , στο « προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος κατά την εν Επιδαύρω Α'εθνικήν Συνέλευσιν » (1822) αναφέρεται στο τμήμα Β' « όλοι οι Έλληνες εἰσιν ὅμοιοι ενώπιον των νόμων άνευ τινός εξαιρέσεως ».(Γιαρένη Ιωάννα, 2004 ,σελ. 37).

Σε αντίθεση με την αρχή της ισονομίας η οποία αποτελεί κοινό τόπο σε όλα τα Ελληνικά Συντάγματα , η αρχή της **ισότητας** ανδρών και γυναικών κατοχυρώνεται ρητά για πρώτη φορά στο ισχύον Σύνταγμα. Βέβαια , δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την καλή πρόθεση του συντακτικού νομοθέτη του 1927 , ο οποίος συμπεριέλαβε στο σχετικό σύνταγμα ερμηνευτική δήλωση , σύμφωνα με την οποία η λέξη «πολίτης» του άρθρου 6 είχε την έννοια του Έλληνα υπηκόου , αυτού δηλ.που είχε την Ελληνική ιθαγένεια «αδιακρίτως φύλου ηλικίας» .Στη συνέχεια οριζόταν ότι μπορούν με νόμο να απονεμηθούν πολιτικά δικαιώματα και στις γυναίκες .Όμως , ρητή κατοχύρωση της αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών βρίσκουμε μόνο στο ισχύον σύνταγμα».

Η αρχή αυτή απαγορεύει τη δημιουργία άνισων καταστάσεων με κριτήριο τη διαφορά φύλου , καθώς και τη διαφοροποίηση των επί μέρους δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών τόσο μεταξύ τους όσο και έναντι της πολιτείας .Αφετέρου επιβάλλει την αρχή των ίσων δυνατοτήτων και στα δύο φύλα για την ανάπτυξη της προσωπικότητας ,

την ελεύθερη ατομική κίνηση ή δράση και τη συμμετοχή στην πολιτική , κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου .Απαγορεύονται δηλ.οι υπέρ του ενός ή του άλλου φύλου αυθαίρετες διακρίσεις , νομοθετικές ή διοικητικές και επιβάλλεται η νομοθετική επέκταση των ευμενών υπέρ ενός φύλου διατάξεων και στο άλλο φύλο .

Από το ίδιο το Σύνταγμα θεσπίζονταν κάποιες παρεκκλίσεις από την αρχή της ισότητας , όπως αυτή που καθιέρωνε μία από τις μεταβατικές διατάξεις του Συντάγματος και συγκεκριμένα αυτή του άρθρου 116§2 όπου οριζόταν ότι επιτρέπονται αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών άλλα μόνο για σοβαρούς λόγους και μόνο στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος. Η διάταξη αυτή αντικαταστάθηκε με την αναθεώρηση του 2001 και ορίζεται πια ότι δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών .Στη συνέχεια , καθιερώνεται η υποχρέωση του κράτους, για μέριμνα σχετικά με την άρση των ανισοτήτων, που υφίστανται στην πράξη , ιδίως σε βάρος των γυναικών .

Άλλη διάταξη που επίσης τροποποιήθηκε με την τελευταία αναθεώρηση , όριζε ότι εκλογικός ως πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι μόνο Έλληνας πολίτης που έχει από πατέρα ελληνική καταγωγή .Μετά την αναθεώρηση επιτρέπεται πια η εκλογή στη θέση του προέδρου της Δημοκρατίας και του πολίτη εκείνου , ο οποίος έλκει από τη μητέρα του μόνο την ελληνική καταγωγή .Καταργήθηκε , επομένως και αυτή η εις βάρος των γυναικών παρέκκλιση από τη συνταγματική αρχή της ισότητας των δυο φύλων.

Τέλος , η μόνη εξαίρεση εις βάρος των γυναικών που ισχύει κατά το Σύνταγμα μας είναι αυτή του άρθρου 105 , με το οποίο αναγνωρίζεται ειδικό καθεστώς στο Άγιο Όρος και ειδικότερα το «άβατο», δηλαδή η απαγόρευση της εισόδου γυναικών σε αυτό , με την απειλή μάλιστα ποινικών κυρώσεων σε ενδεχόμενη παραβίαση .Έχουν γίνει κατά

καιρούς προσπάθειες για την άρση αυτής της απαγόρευσης , από την πλευρά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κυρίως , χωρίς όμως αποτέλεσμα. Και είναι πράγματι δύσκολο να διαφοροποιηθεί ένα καθεστώς που συνδέεται άρρηκτα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του Ελληνικού λαού και που έχει επιζήσει δια μέσου των αιώνων .Εκτός από δύσκολη , θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και επικίνδυνη μια τέτοια τροποποίηση , επικίνδυνη κατά κύριο λόγο για τις σχέσεις πολιτείας – εκκλησίας , οι οποίες έχει αποδειχθεί επανειλημμένα ότι ισορροπούν σε τεντωμένο σχοινί .

Η αρχή της **ισότητας** γίνεται δεκτό ότι δεν αναπτύσσει άμεση τριτενέργεια , ο ιδιώτης δηλ. προστατεύεται στα πλαίσια αυτής της αρχής μόνο έναντι του κράτους και όχι έναντι άλλων ιδιωτών .Επομένως , όλα τα κρατικά όργανα και οι φορείς δημόσιας εξουσίας έχουν υποχρέωση να απέχουν από κάθε ενέργεια που θίγει το κατοχυρωμένο δικαίωμα της ισότητας και να λαμβάνουν κάθε μέτρο που είναι αναγκαίο για την άσκηση του δικαιώματος αυτού .

Τμήμα της Γερμανικής θεωρίας και νομολογίας αναγνωρίζει την άμεση τριτενέργεια της **αρχής της ισότητας** , όμως η κρατούσα γνώμη την απορρίπτει .Ο ιδιώτης δεν μπορεί να απαιτήσει τις αντίστοιχες υποχρεώσεις στις σχέσεις τους με άλλους ιδιώτες , διότι κάτι τέτοιο θα κατέλυε την αυτοτέλεια του ιδιωτικού δικαίου , κατά μια έννοια θα το «δημοσιοποιούσε» και θα περιόριζε σημαντικά τη συμβατική ελευθερία και την ιδιωτική αυτονομία .

Με άλλα λόγια , οπωσδήποτε είναι αντισυνταγματικός ο καθορισμός πρόσληψης δημοσίων υπαλλήλων μόνο του ενός φύλου , άλλα ένας επιχειρηματίας μπορεί να προτιμήσει ως υπαλλήλους του μόνο άντρες ή μόνο γυναίκες και με τον ίδιο τρόπο ένας κομμωτής μπορεί να περιορίσει την πελατεία του μόνο σε ένα από τα δυο φύλα , χωρίς να υπάρχει δυνατότητα από έναν «θιγόμενο» ιδιώτη να αναζητήσει

προστασία επικαλούμενος την Συνταγματική Αρχή της Ισότητας .
(Γιαρένη Ιωάννα,2004 ,σελ.39 – 42).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΣΥΖΥΓΟΣ

Από την εποχή του ρωμαϊκού δικαίου όπου ο πατέρας ή ο μεγαλύτερος σε ηλικία άνδρας είναι η κεφαλή της οικογένειας (**pater familias**) και ο μοναδικός φορέας της **pater potestas** (**πατρικής εξουσίας**) ,ο απόλυτης άρχων , το μόνο αυτεξούσιο πρόσωπο που μπορεί να αυτοδιατίθεται και να αποφασίζει για την τύχη την δική του και όλων των άλλων μελών της οικογένειας της συζύγου συμπεριλαμβανομένης , έχουν περάσει χιλιάδες χρόνια. Όλα αυτά τα χρόνια , στις διάφορες ιστορικές περιόδους η θέση της έγγαμης γυναίκας δεν είχε διαφοροποιηθεί σημαντικά από εκείνη του ρωμαϊκού δικαίου . Στην Ελλάδα ακόμα και σχετικά πρόσφατα , ο όρος «πατρική εξουσία» είχε διατηρηθεί και στο ελληνικό δίκαιο , περιορίζοντας έτσι την δικαιοπρακτική ικανότητα και νομική ελευθερία των γυναικών . Η τροποποίηση όμως του Αστικού Κώδικα με τον Ν.1329/83 αποτελεί τομή στην νομοθετική και κοινωνική πραγματικότητα της Ελλάδας, εκσυγχρονίζει το οικογενειακό δίκαιο και είναι υψίστης σημασίας για μια χώρα που θέλει να είναι συνεπής προς το Σύνταγμα της και αξία του όρου «**Δημοκρατία** ». Κάθε άσκηση εξουσίας εκ μέρους ενός εκ των συζύγων θεωρείται καταχραστική και απαγορεύεται . Αντιθέτως « Οι σύζυγοι αποφασίζουν από κοινού για κάθε θέμα του συζυγικού βίου (Α 1387§ 1) και « η ρύθμιση αυτή πρέπει να μην εμποδίζει την επαγγελματική και την υπόλοιπη δραστηριότητα καθενός από αυτούς και να μην παραβιάζει την σφαίρα της προσωπικότητας του » .

Η ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου προστατεύεται από το Σύνταγμα , άλλα και η κατανομή των οικογενειακών καθηκόντων πρέπει να είναι τέτοια , ώστε να μην εμποδίζεται η επαγγελματική δραστηριότητα και εξέλιξη των συζύγων .Ο κοινός βίος σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να τεθεί υπεράνω της ατομικότητας και της ανάπτυξης της προσωπικότητας του ενός από τους συζύγους . Ακόμη και όταν η άσκηση του επαγγέλματος δημιουργεί πεδίο τριβών , δεν μπορεί να γίνει δεκτό , ότι μπορεί να υποχρεωθεί για παράδειγμα η γυναίκα να μην ασκεί το επάγγελμα της .

Αν και δεν είναι μακρινή η εποχή όπου ίσχυε ότι ο σύζυγος μπορούσε να απαγορεύσει την εργασία της γυναίκας του και γινόταν δεκτό ότι δεν μπορούσε να ανεχθεί την παραμέληση του συζυγικού οίκου χάριν του επαγγέλματος της συζύγου .(**Γιαρένη Ιωάννα , 2004 ,σελ. 138**).

Υπάρχουν και άλλες προοδευτικές διατάξεις όπως η κατάργηση της προίκας , η διατήρηση του επωνύμου της γυναίκας ή , την εκούσια κατοικία , ή την περιουσιακή αυτοτέλεια , ή την ευθύνη των συζύγων .

Μπορεί πράγματι η Νομοθεσία αυτή να είναι από τις πλέον προοδευτικές και να μην αντιμετωπίζει την γυναίκα ως την αιώνια ανήλικη , ή ως άτομο διανοητικής ελαφρότητας και μειωμένης κριτικής ικανότητας , στα πλαίσια ενός « προστατευτισμού » που παρείχε ο άνδρας σύζυγος προς την εξ «ορισμού» «αδύναμη» και περιορισμένων ικανοτήτων γυναίκα .

Όμως αυτομάτως ανακύπτει το ερώτημα εάν στην καθημερινή ζωή η γυναίκα σύζυγος αντιμετωπίζεται από τον σύντροφο της ως ισότιμη εταίρα της κοινής συμβίωσης . Η απάντηση είναι μάλλον αρνητική . Μπορεί η Νομοθεσία να καθορίζει μια σχέση ισοτιμίας και κοινής ευθύνης μεταξύ των συζύγων , είναι όμως αμφίβολο, αν αυτό αποτελεί καθημερινή πρακτική . Η σημερινή σύζυγος ενδεχομένως μητέρα και συχνά εργαζόμενη γυναίκα , μπορεί να διατηρεί το επώνυμο της ,

επιστρέφοντας όμως στο σπίτι της , επωμίζεται τους παραδοσιακούς γυναικείους ρόλους . Και μπορεί η γυναίκα σύζυγος να εργάζεται και ενδεχομένως να συνεισφέρει περισσότερο στα οικονομικά του «σπιτιού», όμως τα του «σπιτιού» παραμένουν συστατικά δική της ευθύνη . Και τούτο γιατί οι κοινωνικές δομές και οι παραδοσιακοί ρόλοι δύσκολα εξοβελίζονται . Οι άνδρες σύζυγοι μεγαλωμένοι κατά τεκμήριο από μία παραδοσιακή μητέρα ως « αγόρι είναι δεν μπορεί να κάνει δουλειές! » είναι δύσκολο να δεχθούν τα πλαίσια της ισοτιμίας και να χάσουν κάποια από τα προνόμια τους .

Ακόμη και στις υψηλότερες μορφωτικές τάξεις , όπου η εκπαίδευση υποτίθεται ότι έχει διευρύνει τους ορίζοντες , είναι εξαιρετικά σπάνιο να παρατηρηθεί ο άνδρας σύζυγος να μοιράζεται σε ισότιμη βάση τα καθήκοντα της κοινής συμβίωσης . Πάντα ή σχεδόν πάντα , αυτά τα επωμίζεται η γυναίκα σύζυγος . Και εύκολα φαντάζεται κανείς τις λιγότερο προνομιούχες γυναίκες που δεν ακολουθούν καριέρα , άλλα εργάζονται για να συμπληρώσουν το κοινό εισόδημα , όταν μετά από ώρες εξωοικιακής απασχόλησης και αλλαγής δύο ή και τριών συγκοινωνιών , καταλήγουν κυριολεκτικά εξουθενωμένες στο σπίτι τους, όπου θα πρέπει να αναλάβουν καινούργιες εργασίες .

Σίγουρα η κοινωνική απελευθέρωση και η Νομοθεσία συνέβαλαν στην αντιμετώπιση της γυναίκας ως ανθρωπίνου όντος, θηλυκού γένους , όμως συγχρόνως την εξανάγκασαν τουλάχιστον στην εποχή μας , να επωμισθεί διπλούς πολλαπλούς ρόλους .

2. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Η γυναίκα ακόμη και σήμερα ανατρέφεται και μεγαλώνει ώστε να λειτουργήσει στα πλαίσια του ρόλου – προορισμού της , που είναι η Μητρότητα.

Έτσι ο ρόλος της ως γυναίκας δεν συγχέεται απλώς με τον ρόλο της μητέρας , ουσιαστικά συνίσταται σε αυτόν . Στην Ιταλία, η **Cavallo Boggi** (1976) δυετύπωσε και στήριξε την θέση , πως με την θεοποίηση του μητρικού ρόλου εξασφαλίζεται ο αυτοαποκλεισμός των γυναικών από τις δραστηριότητες του δημόσιου χώρου και η περιθωριοποίηση τους.(**Λουκία Μ. Μουσούρου , 1985 ,σελ.101**).

Όμως όλο και περισσότερες μητέρες εργάζονται ή θέλουν να εργασθούν. Η συντριπτική ίσως πλειοψηφία από αυτές δεν αποσκοπούν στην γυναικεία χειραφέτηση , ούτε στο να προωθήσουν την οικονομική ανεξαρτητοποίηση τους . Οι περισσότερες πρέπει να εργασθούν και κατά κανόνα η ανάγκη απασχόλησης είναι πιεστικότερη εκεί , που τα παιδιά είναι περισσότερα και οι ανέσεις λίγες , τα πραγματικά προβλήματα πιο δυσεπίλυτα και τα εκπαιδευτικά εφόδια λιγότερα .

Όμως η εργασία της μητέρας γεννά μια σειρά πρακτικών προβλημάτων τα οποία πρέπει να επιλυθούν σε οικογενειακό και κρατικό επίπεδο .

Και η επίλυση αυτή αποτελεί κριτήριο ευρύτερου κοινωνικού εκσυγχρονισμού , δεδομένου , ότι ο γυναικείος ρόλος δεν γίνεται σύγχρονος , ανεξάρτητα από τον ανδρικό . Ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός υπάρχει στο μέτρο, που και οι δυο ρόλοι εκσυγχρονίζονται, χάνουν τον άκαμπτα φυλετικό τους χαρακτήρα και γίνονται ελαστικότεροι και άρα περισσότερο λειτουργικοί . Άλλωστε και στην Ελληνική Νομοθεσία αναφέρεται ο όρος «γονική μέριμνα» που καθιστά αμφοτέρους τους γονείς συνυπεύθυνους για την φροντίδα και ανατροφή των παιδιών τους .

Στις περισσότερες χώρες , όπως και στην Ελλάδα ο στόχος της κρατικής μέριμνας είναι προς την αύξηση των υπηρεσιών , που θα επιτρέψουν στην νέα μητέρα να μην αποσυρθεί από την αγορά εργασίας και να μην ανακόψει ή μειώσει την παραγωγικότητα της , χωρίς αυτό να έχει επιπτώσεις στην σωματική , συναισθηματική ή την ψυχική υγεία του παιδιού . Ως μέτρο επίτευξης του στόχου αυτού θεωρείται η ύπαρξη ικανοποιητικών σε αριθμό και ποιότητα βρεφονηπιακών σταθμών , νηπιαγωγείων , άλλα και υπηρεσιών για τις ώρες που τα παιδιά σχολικής ηλικίας δεν έχουν σχολείο . Στην Ελλάδα υπάρχει σχεδόν πλήρης επάρκεια νηπιαγωγείων (το σχολικό έτος 2001-2002 λειτουργούσαν στην Ελλάδα 5694 δημόσια νηπιαγωγεία και 113 ιδιωτικά για 139.040 παιδιά), (<http://www.statistics.gr>), ανεπάρκεια βρεφονηπιακών σταθμών (εξ' ου και ο μεγάλος αριθμός ιδιωτικών που μπορούν όμως να χρησιμοποιηθούν από τις ευρωστότερες οικονομικά οικογένειες .) και σχεδόν παντελής έλλειψη υπηρεσιών μετασχολικής επιτήρησης/μέριμνας. Όμως τέτοιες ελλείψεις αποτελούν σημαντική τροχοπέδη για την εργασία των μητέρων με εξαίρεση τις υψηλές εισοδηματικές τάξεις ή τις περιπτώσεις εκείνες όπου πολύ συγγενικά πρόσωπα αναλαμβάνουν τα πρακτικά προβλήματα που αφορούν στην φροντίδα των παιδιών και οι οποίες διευθετήσεις αφορούν κυρίως καθημερινές φυσιολογικές καταστάσεις και όχι τα έκτακτα περιστατικά .

Σε περιπτώσεις όμως κρίσης (κάθε φυσιολογικό παιδί αρρωσταίνει , κρυώνει , χτυπάει) εντείνονται τα πρακτικά άλλα και τα ψυχολογικά προβλήματα (αίσθημα ενοχής) για την εργαζόμενη μητέρα . Η παροχή γονικής άδειας σε αμφοτέρους τους γονείς για ανάλογες περιπτώσεις , αποτελεί μια καινοτόμο δράση που εφαρμόζεται στην Ελλάδα τουλάχιστον για τον Δημόσιο και ευρύτερο Δημόσιο τομέα. Είναι όμως αμφίβολο , αν κάτι τέτοιο ισχύει για τον ιδιωτικό τομέα και σίγουρα ακόμη και αν ισχύει τις περισσότερες φορές καταστρατηγείται .

Η παιδική μέριμνα όμως είναι μια αμφιμονοσήμαντη έννοια , που άπτεται τόσο του ατομικού βίου , όσο και της δημόσιας κρατικής μέριμνας . Και τούτο γιατί , όποιες και αν ήταν οι παρεχόμενες κρατικές υπηρεσίες για την εξωοικιακή μέριμνα του παιδιού , δεν θα επιτυγχάνετο η ουσιαστική ανακούφιση της εργαζόμενης , όταν θα επωμιζόταν μόνη της τα της οικογένειας . Θα είχαμε μια εργαζόμενη που θα επέστρεφε σπίτι της μετά από ώρες δουλειάς , πιθανώς εκνευρισμένη από τον εργοδότη της και εκεί θα αδυνατούσε να προσφέρει επιπλέον ώρες εργασίας φροντίζοντας τα του οίκου της και των παιδιών της. Παλαιότερες έρευνες είχαν δείξει ότι μια εργαζόμενη ασχολείται καθημερινά με το νοικοκυριό και τα παιδιά τρεις φορές περισσότερη ώρα απ'όσο ασχολείται ένας εργαζόμενος άνδρας.(Λουκία Μ. Μουσούρου , 1985, σελ. 110). Σίγουρα η κατάσταση πρέπει να είναι καλύτερη τώρα και να υπάρχει μεγαλύτερη ανδρική συνεισφορά και συμμετοχή , όμως τα κοινωνικά στερεότυπα δύσκολα υποχωρούν , ανεξαρτήτως αν ο νομοθέτης αναφέρεται στην «γονική μέριμνα» και η πλάστιγγα πάλι γέρνει δραματικά , προς την μεριά των γυναικών .

Έτσι , προκύπτει ένα «τραγελαφικό» σχήμα όπου η γυναίκα πέτυχε μεν την κοινωνική και οικονομική «απελευθέρωσή» της , αλλά συγχρόνως υπέστη και την «υποδούλωση» της , με πολλές περισσότερες ώρες συνολικής εργασίας .

3. Η ΕΛΛΗΝΙΑΔΑ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΤΗΣ ΧΩΡΟ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί ,η γυναικεία απασχόληση τέθηκε σε νέες βάσεις κυρίως μεταπολεμικά . Η μείωση του ανδρικού εργατικού δυναμικού , η έντονη μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη και κατά συνέπεια ο πολλαπλασιασμός των θέσεων εργασίας , η αλλαγή της δομής της οικονομίας και η εξασθένηση της κοινωνικής κατακραυγής έδωσαν νέες ευκαιρίες στην γυναικεία απασχόληση . Παράλληλα η άνοδος του πνευματικού επιπέδου των γυναικών ως απόρροιας της ευρύτερης πια συμμετοχής της στην εκπαιδευτική διαδικασία , η βελτίωση της φυσικής κατάστασης και υγείας τους λόγω της ανόδου του βιοτικού επιπέδου , η δημιουργία και η επέκταση υπηρεσιών σημαντικών για μια εργαζόμενη γυναίκα όπως οι βρεφονηπιακοί σταθμοί και τα νηπιαγωγεία , καθώς και η απόκτηση λιγότερων παιδιών , γεγονός που οδηγούσε στην γρηγορότερη «απελευθέρωση» της γυναίκας είναι μερική από τους λόγους που αύξησαν τις δυνατότητες της γυναίκας για εξωοικιακή εργασία .Συγχρόνως αυξήθηκαν και τα κίνητρα για την είσοδο της γυναίκας στην αγορά εργασίας . Η γυναίκα απέκτησε επιθυμίες : επιθυμία για οικονομική ανεξαρτησία , επιθυμία για βελτίωση της κοινωνικής της θέσης , επιθυμία διεξόδου από την απομόνωση και τα στενά όρια της οικιακής εστίας . Εξ'άλλου η ίδια η καταναλωτική κοινωνία ώθησε ουσιαστικά τις γυναίκες στην αγορά εργασίας καθώς δημιουργούσε αυξημένες ανάγκες στην οικογένεια που είναι δύσκολο να καλυφθούν από το εισόδημα ενός μόνον μέλους της.

Η επανάσταση αυτή στον κόσμο της εργασίας με την ομαδική εισροή των γυναικών καταδεικνύεται και αριθμητικό όταν στην Ευρώπη το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης ξεπερνά το 50% .Όχι μόνον στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς .

Ωστόσο οι γυναίκες και οι άνδρες αντιμετωπίζουν πολύ διαφορετικές καταστάσεις στην αγορά εργασίας . Παρά τις διαφορές από κράτος σε κράτος , ο κοινός παρανομαστής είναι ότι οι γυναίκες κατά μέσο όρο βρίσκουν και σε χειρότερη θέση σε σύγκριση με τους άνδρες. Υπάρχουν διακρίσεις όσον αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση , στην επαγγελματική εξέλιξη , στον συνδυασμό των οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων , στους όρους αμοιβής , στην ανεργία .

Στην Ελλάδα παρά την βελτίωση του ποσοστού των γυναικών στην Ανώτατη Εκπαίδευση και παρά την διεύρυνση των ειδικοτήτων που επιλέγουν σήμερα οι γυναίκες , ο διαχωρισμός ανδρικών και γυναικείων εκπαιδευτικών ειδικοτήτων δεν έχει εξαλειφθεί και αυτές οι σπουδές με την σειρά τους οδηγούν σε ανδρικούς και γυναικείους επαγγελματικούς ρόλους .Και μπορεί με τον Νόμο 1414/84 να θεωρούνται άκυρες οι προκηρύξεις που κάνουν διάκριση φύλου , οι προκαταλήψεις όμως που διαχώριζαν τα επαγγέλματα σε «ανδρικά» και «γυναικεία» , προκαταλήψεις που οφείλονταν στους καθιερωμένους κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων , δεν έχουν ακόμη εξαλειφθεί παντελώς .

Ακόμα και η ανεργία διαχωρίζεται σε ανεργία ανδρών και γυναικών , αφού οι γυναίκες είναι πολύ πιο ευάλωτες στις απολύσεις ή στην πρόσβαση στην εργασία . Αρκεί να αναφερθεί ότι στο Β' τρίμηνο του 2002 το ποσοστό ανεργίας για τους άνδρες ανερχόταν στο 6,2% ενώ για τις γυναίκες ήταν υπερδιπλάσια και ανέβαινε στο 14,6% .(<http://www.statistics.gr>).

Η σε βάρος των γυναικών ανισότητα με εξαίρεση τον Δημόσιο και ευρύτερο Δημόσιο τομέα , παρατηρείται και στις αμοιβές . Παρά το γεγονός ότι το Σύνταγμα στο άρθρο 22§ 1 ορίζει ότι « όλοι οι εργαζόμενοι ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας » το ημερομίσθιο γυναικών εργατριών βιομηχανίας – βιοτεχνίας αποτελούσε το 1980 , το 68% του

αντίστοιχου ανδρικού .Η ανισότητα αυτή εξακολουθούσε να υφίσταται και το 1997 όπου ο μέσος όρος των ωριαίων αποδοχών των ανδρών ήταν 1660 δραχ. έναντι 1289 δραχ. των γυναικών .(<http://www.statistics.gr>). Η ανισότητα στις αμοιβές επεκτείνεται σε όλους σχεδόν τους τομείς δραστηριότητας όπως φαίνεται και στον ακόλουθο πίνακα :

Πιν.1 Ετήσιος Μ.Ο. μηνιαίων αποδοχών κατά κλάδο και φύλο 1997

Κλάδος	Σ	Α	Π
Κατασκευές	1.112,00	1.112,00	1.112,00
Βιομηχανία	1.112,00	1.112,00	1.112,00
Εμπορική και υπηρεσιακή	1.112,00	1.112,00	1.112,00
Υπηρεσίες	1.112,00	1.112,00	1.112,00
Διασκέδαση	1.112,00	1.112,00	1.112,00

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε

Η πρόσβαση επίσης στην απασχόληση αποτελεί ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες .Και μπορεί η Ελληνική και η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία να απαγορεύουν κάθε δικαίωμα με βάση το φύλο , εν τούτοις, είναι σύνηθες φαινόμενο οι εργοδότες να προτιμούν άνδρες σε μια εργασιακή θέση θεωρώντας ότι η γυναίκα εξαιτίας του γάμου και της μητρότητας θα αποτελεί έναν λιγότερο παραγωγικό /αποδοτικό εργαζόμενο . Η τάση αυτή επικρατεί και στην επαγγελματική εξέλιξη των γυναικών , όπου το ποσοστό των γυναικών που κατέχουν διευθυντικές ή γενικότερα θέσεις ευθύνης είναι σημαντικά χαμηλότερο από εκείνο των ανδρών . Και οι προκαταλήψεις αυτές και αγκυλώσεις, δεν παρατηρούνται μόνον στον ιδιωτικό τομέα, αλλά και στον δημόσιο .

Πόσες γυναίκες είναι π.χ. Γενικοί Διευθυντές , Σύμβουλοι Υπουργείων ή Μεγάλων Οργανισμών . Εκτός εάν δεχθούμε εξ ορισμού, ότι η ευφυΐα , η ικανότητα και οι δεξιότητες ενός ατόμου καθορίζονται από το είδος των χρωμοσωμάτων του . Βέβαια στην παραπάνω διαπίστωση ,περί θέσεων ευθύνης θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι η γυναίκα άργησε να εισέλθει στον επαγγελματικό στίβο σε σχέση με τον άνδρα και ως εκ τούτου ποσοστιαία περισσότεροι άνδρες έχουν τα απαιτούμενα προσόντα γι' αυτές τις θέσεις. Αυτό είναι γεγονός, όμως και γεγονός παραμένει ότι τα στερεότυπα υποχωρούν αργά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι από την εποχή των αγράμματων ή λειτουργικά αναλφάβητων γιαγιάδων μας , η Ελληνίδα έχει διανύσει μια τεράστια απόσταση σε πνευματικό , κοινωνικό και νομικό επίπεδο αν σκεφτούμε ότι μόλις το 1954 της δόθηκαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα . Η γυναίκα τις τελευταίες δεκαετίες απέκτησε το θάρρος της γνώμης , βασική προϋπόθεση για τη σύσταση οποιασδήποτε σχέσης . Αυτό το θάρρος πηγάζει από το δικαίωμα στην ελευθερία πνεύματος που της δόθηκε τα τελευταία χρόνια στους περισσότερους τομείς . Αυτό το δικαίωμα τη βοήθησε να αναπτυχθεί σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο , εκτιμήθηκε δεόντως η αξία της και κατά συνέπεια καλλιεργήθηκε η αυτοπεποίθηση της .(παράγων σημαντικός «για δημιουργία»).

Η γυναίκα αναπτύσσει το πνευματικό και το ψυχικό της δυναμικό σε συνδυασμό με το σωματικό και δημιουργεί .

Ξεκινά από την εγγύτερη κοινωνική επιφάνεια που είναι η οικογένεια (σύζυγος , μητέρα , νοικοκυρά) , έως την ευρύτερη κοινωνική επιφάνεια (εργασιακός χώρος) .

Σύνηθες φαινόμενο πλέον στην εποχή μας να αναλαμβάνει υπεύθυνα υποχρεώσεις και να τις διεκπεραιώνει στο έπακρον ώστε να θεωρείται στυλοβάτης σημαντικός της κοινωνίας μας .Στο εγγύτερο και το ευρύτερο περιβάλλον η γυναίκα ανεβαίνει την κοινωνική κλίμακα στο πλάι του άνδρα , που μέχρι τώρα προπορευόταν.

Τώρα πλέον αυτός ο άνδρας δεν βαδίζει μόνος του , έχει έναν συνοδοιπόρο άξιο να στέκεται στο πλάι του , συμπαραστάτη και αρωγό . Βέβαια η Ελληνίδα γυναίκα ανέκαθεν ήταν συμπαραστάτης του άνδρα στις δύσκολες στιγμές .Από τους αρχαίους χρόνους μέχρι την

επανάσταση του '21 , την εποποιία της Πίνδου , η Ελληνίδα ήταν πάντοτε παρούσα .

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η γυναίκα ανεβαίνει την κλίμακα με στιβαρό βήμα βάζοντας όπως λέει ο λαός μας «την ψυχούλα της» σε αυτή την προσπάθεια , η οποία πολλές φορές δεν στηρίζεται αρκετά από τον περιβάλλοντα χώρο , ιδιωτικό ή δημόσιο ανάλογα .

Η γυναίκα μέχρι χθες , είχε αποκλειστικά και μόνο την ευθύνη του σπιτικού της και ό,τι αυτό περιέκλειε . Όμως η γυναίκα του σήμερα έχει την οικονομική συμμετοχή αλλά και την ευθύνη του σπιτιού της και ότι αυτό περικλείει . Ευτυχής εκείνη η οποία βρίσκει ανταπόκριση στον περιβάλλοντα χώρο της και κατ'επέκταση ένα χέρι βοήθειας . Έχουμε άπειρα παραδείγματα «νοικοκυριών» , που οι σύντροφοι τους συμπορεύονται ψυχικά και οικονομικά και κάνουν μικρά θαύματα. Δυστυχής εκείνη , η οποία δεν βρίσκει ανταπόκριση για πολλούς και διαφόρους λόγους και παλεύει μόνη της σε ένα βουνό υποχρεώσεων οικογενειακών και επαγγελματικών .

Αναφέρθηκε προηγουμένως το «τραγελαφικό» σχήμα και η σύγχρονη «απελευθέρωση» και «υποδούλωση» της γυναίκας . Αυτό είναι γεγονός αναμφισβήτητο . Όμως ο κόσμος και η κοινωνία προχωρούν και δεν μπορούμε να επιστρέψουμε σε παραδοσιακούς ρόλους και παλιά στερεότυπα . Ο μόνος δρόμος είναι μπροστά και αυτό θα επιτευχθεί με την ουσιαστική απελευθέρωση της γυναίκας από την σημερινή της «υποδούλωση» . Και αυτό εναπόκειται περισσότερο στην παροχή μεγαλύτερης και καλύτερης κρατικής μέριμνας και λιγότερο στην συμμετοχή των ανδρών .

Και αναφερόμεθα στην κρατική μέριμνα δεδομένου ότι τα κοινωνικά προβλήματα , που άπτονται της ισότητας δεν έχουν ακόμα επιλυθεί . Η κρατική παρέμβαση θα μπορούσε να συνίσταται σε :

- 1) Βελτιωμένες υπηρεσίες φύλαξης των παιδιών μέχρι 10 ετών.

- 2) Μέτρα βελτίωσης των στεγαστικών συνθηκών σε οικογένειες με παιδιά.
- 3) Ευνοική φορολόγηση,(π.χ. πρόσθετες φοροαπαλλαγές σε πολύτεκνους γονείς).
- 4) Περισσότερες και καλύτερες δυνατότητες απασχόλησης στους εργαζόμενους γονείς .
- 5) Αυξημένες άδειες μητρότητας για εργαζόμενες μητέρες .

Η λήψη τέτοιων μέτρων όπως ενδεικτικά αναφέρεται παραπάνω θα βοηθούσε και στην αντιμετώπιση του προβλήματος της υπογεννητικότητας που ιδιαίτερα στη χώρα μας είναι ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά προβλήματα .

Το **κοινωνικό πρόβλημα** της ισότητας θα πρέπει να συνειδητοποιηθεί τόσο από τους άνδρες όσο και από τις ίδιες τις γυναίκες , άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι παρά τον εκλογικό νόμο της ποσόστωσης του 30% στις τελευταίες δημοτικές εκλογές του 2002 , σε σύνολο 1033 δήμων εξελέγησαν μόνο 32 δήμαρχοι γυναίκες .Ενώ στις τελευταίες εθνικές εκλογές σε σύνολο 300 βουλευτών μόνο οι 38 ήταν γυναίκες .Άλλωστε και ο νόμος της ποσόστωσης είναι αντιφατικός δεδομένου ότι θεωρεί την γυναίκα ως μη ισότιμο μέλος της κοινωνίας που χρήζει προστασίας ως «μειονότητα» .

Είναι μακρύς ο δρόμος αλλά είναι ο μόνος δρόμος.Άλλωστε είναι προτιμότερο ένας άνδρας να έχει δίπλα του μίαν σύντροφο και συνοδοιπόρο στην ζωή που να μοιράζεται μαζί του δικαιώματα και υποχρεώσεις , παρά ένα «πλάσμα» υποδεέστερο οικονομικά εξαρτώμενο και νομικά ανεύθυνο για οποιαδήποτε δικαιοπραξία .Κάτι τέτοιο θα ήταν εξαιρετικά βαρύ φορτίο στις παρούσες κοινωνικές συνθήκες .Άλλωστε και τα λόγια του Boulding «Η απελευθέρωση του ανθρώπου εξαρτάται από το κατά πόσον άνδρες και γυναίκες μοιράζονται τους ρόλους του παιδαγωγού και του τροφού και από το

κατά πόσον οι κρατικές υπηρεσίες υποβοηθούν τους ρόλους αυτούς
....Δεν υπάρχει άλλος δρόμος για τους άνδρες από το να
αντιμετωπίσουν την γονεϊκότητα και δεν υπάρχει άλλος δρόμος για τις
γυναίκες παρά να μοιραστούν το προαιώνιο μονοπώλιο του ρόλου του
παιδαγωγού και του τροφού» .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.ΒΙΒΛΙΑ Α.ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- **Γιαρένη ΑΡ. Ιωάννα , (2004) , Γυναίκα και ανθρώπινα δικαιώματα , Αθήνα ,ΕΛΛΗΝ.**
- **Κραβαρίτου Γ. , (1989) , Οι γυναίκες στην μεταμοντέρνα κοινωνία: Φτωχότερες ή πλουσιότερες , Αθήνα , Σύγχρονα Θέματα .**
- **Της ίδιας, (1991) , Ισότητα και κοινωνική πολιτική στο Εργασία και δικαιώματα της γυναίκας , Θεσσαλονίκη , Σάκκουλας .**
- **Μουσούρου Μ. Λουκία , (1985) , Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια στην Ελλάδα και αλλού , Αθήνα , «βιβλιοπωλείον της Εστίας» .**
- **Τσουραμάνης Χρήστος , (2003) ,Σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα , Αθήνα , Παπαζήση .**

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

- **Εγκυκλοπαίδεια, (1989) , Υδρογόειος Τόμος Ζ΄ , σελ.311 ,Αθήνα , Δομική .**

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ,(WEB SITES) , ΤΟΥ INTERNET

- **Http // www.statistics.gr (Ε.Σ.Υ.Ε.).**